

KAPITEL 7 / CHAPTER 7⁷
**PEDAGOGICAL COLLEGES IN NATIONAL EUROPEAN EDUCATION
SYSTEMS THROUGH THE PRISM OF PROFESSIONAL HIGHER
EDUCATION IN UKRAINE**

DOI: 10.30890/2709-2313.2024-28-00-023

Вступ

Поняття «коледж» (англ. college) представляє складний багатогранний феномен, що позначає не лише тип закладу освіти, а й своєрідні філософію, світобачення, спосіб життя. Коледжі становлять важливий складник багатостолітнього розвитку європейської та світової системи освіти, а на початку ХХІ ст. стали не лише одним із найпопулярніших типів закладів освіти, а й важливими науково-дослідницькими установами із потужними фінансовими ресурсами і кадровим потенціалом. Завдяки підготовці конкурентоспроможних фахівців вони вагомо впливали на формування ринку праці та розвиток національних економік та освітніх систем.

Сформовані у європейських країнах типи коледжів нерозривно пов'язані з їх культурними традиціями, соціально-економічним і політичним становищем та забезпечують розвиток різних рівнів професійної освіти. У такому сенсі вони становлять інтерес для порівняння з 30-річною історією розвитку коледжів в Україні та особливо з їх новим типом – фаховим коледжем, який почав формуватися з ухваленням 6 червня 2019 р. Закону України «Про фахову передвищу освіту». Згідно з цим документом фаховий коледж визначається як самостійний заклад або структурний підрозділ університету, що проводить дослідницьку діяльність, забезпечує поєднання теоретичного навчання з практичною підготовкою (Стаття 31) [3].

З окреслених позицій становлять інтерес визначені для предметного аналізу коледжі Великої Британії, Франції, Німеччини та Польщі, які, зважаючи на спільне, особливе, відмінне, дають цінний, продуктивний досвід і орієнтири для випрацювання перспективних стратегій розвитку фахових коледжів України.

⁷*Authors: Vintonyak Oksana Vasylivna*

7.1. Коледжі Великої Британії в історичній ретроспективі та моделях XXI ст.

Попри значний масив студій, присвячених різним аспектам функціонування та діяльності коледжів, є небагато продуктивних спроб щодо їхньої класифікації, групування. За такої ситуації звертаємо увагу на популярні в західній науці типології коледжів французького історика-медієвіста Ж. Верже. В історичній ретроспективі за домінуючими соціальними, освітніми, організаційними ознаками вчений виокремив такі їх типи: перші університетські коледжі у Франція XII ст., де переважно навчалися діти «бідних кліриків»; монастирські англійські коледжі XIII ст., що пропонували короткі курси дисциплін; коледжі як елітарні англійські інститути XIV–XV ст.; французькі колежі початкової та середньої професійної освіти; коледжі як вищі закриті заклади освіти, з яких складаються англійські університети (початок XX ст.) [23].

За рівнями навчальних програм Ж. Верже виокремив три типи коледжів, що забезпечували підготовку на рівні базового курсу вищої (1); проміжному рівні між вищою та середньою освітою (2); лише на рівні середньої освіти (3) [23]. Перша типологія відображає складну тривалу еволюцію коледжу, який модернізувався відповідно до суспільних запитів, друга є актуальною для початку XXI ст., адже засвідчує основні тренди розвитку цього типу закладу освіти. Хоча в першій типології Ж. Верже за часом виникнення пальму першості посіли французькі коледжі, загально визнаною є провідна роль Великої Британії у формуванні цього типу закладу освіти. Сформована в ній система неперервної освіти складається з конгломерату різноманітних коледжів, центрів освіти, інститутів. Вона забезпечує підготовку майбутніх фахівців на професійно-технічному та вищому рівнях у понад 700 спеціалізованих закладах – від місцевих коледжів, де без відриву від виробництва навчається молодь 16–18 років, до комплексних закладів освіти, які здійснюють підготовку на рівні вищої освіти (ВО). Коледжі першого типу виникли на початку XIII ст. та в модифікованому вигляді функціонують в Оксфордському і Кембриджському університетах. Вони мають автономію, зокрема, займають окремі будинки, у

яких студенти різних спеціальностей живуть та навчаються за керівництва тьютора – викладача коледжу – та відвідують інші заняття в університеті [1; 4; 6; 8; 11; 20].

У 60-х – на початку 70-х рр. ХХ ст. у системі професійної освіти Великої Британії відбулися важливі зміни: на базі 10 колишніх коледжів постали технологічні університети; виник професійно-орієнтований на задоволення місцевих потреб сектор вищої освіти (ВО); виші здобули право присуджувати академічні ступені. У формуванні цієї бінарної системи ВО окреме місце посіли реформовані з учительських педагогічні коледжі, які, функціонуючи в межах університетів, набули статусу закладу ВО. Ці заклади з 3–5-річним терміном навчання забезпечують комплексну загальноосвітню і спеціальну підготовку та педагогічну практику [1; 4; 6; 8; 11].

Характер та особливості системи педагогічної освіти Великої Британії зумовила її тривала еволюція, яка адсорбувала старі традиції та модерні інновації, автономність приналежних до неї вишів, які з наданими королівськими хартіями й актами парламенту мають право визначати зміст і методи навчання, правила вступу і надання освітніх послуг, характер кадрового потенціалу тощо. Тому досі зберігаються відмінності між давніми «класичними» колежами, які прив'язані до національних традицій, місцевих потреб, орієнтовані на теоретичну підготовку, та «модерними», які формують навчальні програми відповідно до потреб ринку праці.

Можемо говорити про сформованість у коледжах Британії двох моделей фахової підготовки вчителя: 1) як практика; 2) як дослідника. Перша передбачає впровадження програм 4-річної фахової підготовки вчителів середніх шкіл. Згідно з нею, випускники коледжів здобувають I ступінь бакалавра, сертифікат аспіранта (Postgraduate Certificate in Education) та статус кваліфікованого вчителя (QTS) [8, арк. 89].

Для організації освітнього процесу в університетах і коледжах України цікавим і продуктивним є досвід функціонування другої моделі, яка відображає формування нової парадигми на основі трансформації британської та світової

систем освіти XXI ст. Вона передбачає зміну акцентів у підготовці вчителя як функційного виконавця на педагога-дослідника (teacher-researcher), який володіє творчим потенціалом, рефлексивним мисленням, здатністю до постійного саморозвитку та сприймає наукове дослідження не як спеціалізовану працю, а як природний складник професійно-педагогічної діяльності. Ця модель нейтралізує розрив між теорією та практикою, між наукою та експериментом і ґрунтується на трьох визначених британськими вченими (С. Борг, Е. Кеммбел, Д. Шон) компонентах: «ефективний учитель» (effective teacher), який створює сприятливий психологічний клімат, виявляє здібності і потенціал здобувача освіти, сприяє їхньому творчому розвитку; «рефлексивний учитель» (reflective teacher), який осмислює та оцінює професійну діяльність власну і своїх колег; «учитель-перетворювач» (transformative teacher), який свідомо і цілеспрямовано готує учнів «до активної участі в суспільних перетвореннях» (за І. Попович [6, арк. 115–207]).

Означені моделі органічно інтегрують британські «Стандарти вчителів», згідно з якими освіта учнів є «першочерговою турботою і відповідальністю» педагогів, тому вони мають «діяти чесно і порядно; володіти міцними предметними знаннями і навичками», «надихати, мотивувати і кидати виклик учням», створювати для них «безпечне та стимулювальне середовище», «демонструвати позитивне ставлення, цінності та поведінку», згідно з очікуваннями здобувачів освіти; відповідати «за їхні досягнення, успіхи та знати про їхні здібності, інтереси», стимулювати відповідальне ставлення до навчання демонструвати критичне ставлення до предметної галузі знань та суспільних змін загалом [19].

Означені установки, що стали базовими орієнтирами підготовки майбутніх учителів, послідовно реалізувалися в одному з найвідоміших у світі Королівському коледжі (King's College, King's, KCL). Заснований згідно з королівською хартією 1829 р., він став одним із фундаторів Лондонського університету та внаслідок злиття з низкою вишів наприкінці XX ст. перетворився на потужний державний дослідницький університет із близько 20 тис. студентів.

King's, складається з п'ятьох кампусів (лат. *campus* – університетське містечко) зі свої гуртожитками, бібліотеками, лабораторіями, закладами харчування, іншими інфраструктурними об'єктами та має філії з профільної підготовки фахівців у різних містах країни [11; 15].

Академічна діяльність King's здійснюється на 9 факультетах, що складаються з численних відділів і центрів переважно дослідницького спрямування. У 2022/2023 н. р. його дохід становив 1,230 млрд фунтів стерлінгів, з яких 22 % припадає на дослідницькі гранти і угоди. Коледж щороку отримує понад 70 тис заявок щодо вступу на бакалаврат та є п'ятим за кількістю студентів вишем Британії. З-поміж його випускників і співробітників є 14 лауреатів Нобелівської премії, а також очільники держав, урядів, володарі «Оскару», «Греммі», «Еммі» тощо [11; 15].

Підготовку майбутніх учителів для середніх шкіл забезпечувала створена 1989 р. на основі злиття факультетів мистецтв, музики теології «Школа гуманітарних наук», яка 2009 р. дістала назву «Школа мистецтв і гуманітарних наук», а 2014 р. – Лондонський факультет мистецтв і гуманітарних наук Королівського коледжу [10; 17]. Він увійшов у двадцятку «Світового рейтингу університетів 2024 року з дисциплін мистецтво та гуманітарні науки» (World University Rankings 2024 by subject: arts and humanities) [22]. Факультет пропонує навчання на рівнях бакалаврату та магістратури в широкому діапазоні предметних галузей, а також міждисциплінарні програми з блоку «Гуманітарні науки» (Liberal Arts). Підготовка за цими програмами здійснюється спільно з факультетами соціальних наук і державної політики та природничих і математичних наук, кафедрами географії, математики та військових досліджень, Інститутом цифрового майбутнього, Інститутом глобальних культур, іншими державними та науковими і освітніми структурами. Така міждисциплінарна спрямованість та інституційна інтеграція стали основними трендами розвитку факультету з середини 2010-х рр. [10].

На початку навчального року кожен студент факультету забезпечується індивідуальним пакетом, який включає програму навчання з пояснювальною

запискою; навчальний план з датами початку та закінчення вивчення різних компонентів курсу; пакет самостійних завдань із термінами виконання і проведення консультацій та підготовки і захисту портфоліо, складання іспитів тощо. Також до нього входять навчально-методичні матеріали – підручники і робочі зошити, таблиці, схеми, аудіо- і відеозаписи, програмне забезпечення, рекомендації щодо самоперевірки і самооцінювання. Зазвичай вони розробляються фахівцями коледжу [5, с. 56].

Організація освітнього процесу на факультеті мистецтв і гуманітарних наук King's віддзеркалює загальні риси підготовки майбутніх учителів у педагогічних коледжах Великої Британії та має свої особливості, які відображають три основні компоненти. Перший – методика викладання / спеціалізація предмета (Subjectbased Methods / Subject Specialism) – розвиває професійні знання, уміння, навички викладання певної дисципліни. При цьому особлива увага звертається на формування знань, навичок, досвіду з розроблення навчальних програм і матеріалів, планування уроків, організації роботи в класі, оцінювання учнів тощо [1; 2; 17].

Другий компонент – курс професійних знань і школознавства (Professional Studies / Whole-school Issues) – передбачає формування в студентів розуміння шкільного устрою та механізмів реалізації освітньої політики і практики. Його основу становлять модулі навчальних дисциплін, які реалізується через опанування на аудиторних заняттях, що відбуваються у формі лекцій, семінарів, вебінарів, тренінгів тощо. Активність і творчість студентів стимулює написання есе і критичних статей, виконання творчих завдань з організації освітнього процесу в коледжах і університетах не лише Британії, а й інших країн [1, с. 95; 17].

Третім, фактично основним компонентом є педагогічна практика. Вона має три складники: «досвід викладання / досвід школи / робота в школі» (Teaching Experience / School Experience / Schoolbased Work) і загалом триває 24 тижні. Практика здійснюється блоками, тобто чергується з аудиторними заняттями, на яких студенти працюють у групах та вчаться рефлексувати і аналізувати

педагогічну діяльність. Ефективність цих форм роботи забезпечують активна взаємодія студентів з викладачами коледжу і шкіл та консультування з фахівцями з різних питань педагогічної діяльності [1; 2; 17].

Хоча Велика Британія офіційно вийшла зі складу Європейського Союзу, її національна система педагогічної освіти будується згідно з визначеними в його базових документах («Освіта та навчання в Європі, 2020: Відповіді держав-членів ЄС» (Education and Training in Europe 2020: Responses from the EU Member States) та ін.) принципами фундаментальності, багаторівневості, інтегрованості, універсальності, професійності, варіативності тощо.

Важливо підкреслити, що в педагогічних коледжах Британії та інших зарубіжних країн практика має значно більшу питому вагу в процесі професійної підготовки, аніж у закладах професійної педагогічної освіти України. Упродовж навчального року студенти факультету мистецтв і гуманітарних наук King's займаються в аудиторіях лише близько 50 днів, а 120 днів практикуються в школах. Проходження практики передбачає спостереження за діяльністю учнів і шкільних учителів, відвідування уроків та їхня рефлексія, спільне обговорення і оцінювання. Лише після такої ретельної підготовчої роботи майбутні фахівці приступають до проведення пробних занять [1; 10].

Значний інтерес також становить досвід організації фахової підготовки в другому за рейтингом і популярністю в Британії Коледжі Ньюкасла (Newcastle College), де щороку здобувають освіту понад 16 тис. студентів у формах повного, заочного та дистанційного навчання. Цей найбільший у країні педагогічний коледж додаткової освіти пропонує гнучкі, інтенсивні курси навчання для дорослих студентів, які одночасно можуть працювати та навчатися, здобуваючи кваліфікацію вчителя у 23 предметних галузях [20].

Коледж Ньюкасла має тривалу складну історію. Його заснували 1894 р. як Меморіальний коледж Резерфорда, 1945 р. перетворили на Резерфордську гімназію, 1962 р. повернули попередній статус і розділили на два коледжі – технічний та коледж подальшої освіти. Після їх об'єднання 1972 р. постав Ньюкаслський коледж мистецтв і технологій, який 1988 р. набув теперішньої

назви. За наступних чверть століття заклад пережив численні структурні зміни, що позначалися на якості надання освітніх послуг [20].

У 70-х рр. ХХ ст. у Великій Британії з'явився новий тип закладів освіти – коледжі шостого класу. Коледж Ньюкасла з-поміж перших здобув такий статус. Це означало його перетворення в самостійний заклад, який відповідає двом старшим класам повної середньої школи та має право здійснювати підготовку здобувачів освіти для вступу до вишу. Згодом йому надали повноваження надавати вищий ступінь FD (foundation degree), що передбачає право розробляти і моніторити власні навчальні програми та базовий ступінь, тобто присуджувати комбіновану академічну та професійну кваліфікації, що еквівалентна 2/3 диплома бакалавра з відзнакою [9].

Досвід професійно-педагогічної підготовки в Коледжі Ньюкасла дає приклад організації чітко структурованого модульного навчання. Його студенти послідовно опанують модулі зі вступу до спеціальності, теорії і принципів планування та стимулювання навчання, англійської мови, особистого та професійного розвитку, розробки навчальних програм для інклюзивної освіти, навчання та оцінювання, професійної практики тощо. Кожен модуль має 20 кредитів [13].

Освітній процес у Коледжі Ньюкасла доволі типовий для такого типу закладів освіти Великої Британії. Основними формати навчання є лекції, групова робота, шкільна педагогічна практика. Серед методів активно практикуються дослідницький, рефлексії, дискусії, аналіз професійних ситуацій (кейсів), проєктів, навчальної і моделювальної гри з розв'язання педагогічних проблем та ін. Оцінювання відбувається за допомогою комбінованої підготовки навчальних та дослідницьких звітів і проєктів, виконання пакетів тематичних профільних завдань, представлення портфолію спостережень і ріноманітних презентацій тощо [8, с. 104–105].

7.2. Коледжі Франції, Німеччини та Польщі як різноманіття національних моделей професійної підготовки майбутніх учителів

Глибокі національні коріння мають коледжі Франції, де їх почали створювати у Середні віки при університетах як заклади середньої освіти. Спершу в них вивчали латину, теологію, логіку, а за доби Відродження – грецьку мову, риторику, філософію. У XV ст. стали з'являтися колежі як самостійні заклади, але незабаром майже всі вони опинилися в руках єзуїтів. Після їхнього закриття в період Французької революції кінця XVIII ст. з 1808 р. «колежами» стали називати середні школи, які утримувалися місцевою владою або належали приватним особам, на відміну від державних середніх шкіл, які називалися «ліцеями» .

До кінця 50-х рр. XX ст. за термінами навчання, структурою, змістом освіти, соціальними функціями колежі та ліцеї Франції мали статус закладів, що давали повну середню освіту. У них навчалися переважно діти із заможних сімей. Згідно із законом 1975 р. у середній базовій школі запроваджувалося 4-річне навчання та створювався новий тип закладу освіти – т. зв. єдиний коледж (*collège unique*), у якому класи нумерувалися у зворотному порядку – з шостого по третій (два цикли по два роки). Випускники колежів отримували національний атестаційний диплом, що давав право вступати до загальноосвітніх або технологічних ліцеїв. З 1992 р. у коледжах стали створювати третій клас «введення у професію» для учнів, які планували вступати до професійно-технічного ліцею [7, с. 8]. Отже, досвід Франції цікавий тим, що, попри глибокі традиції, коледжі залишалися закладами, які давали середню освіту та, на відміну від більшості інших національних систем світу, не піднесли до рівня вишів.

Щоправда, слово «колеж» (у розумінні колегіум) досі зберігається в назвах багатьох вишів Франції. Зокрема, найпрестижніший серед них Колеж де Франс (*Collège de France*) був заснований королем Франциском I 1530 р. Він багаторазово змінював свою назву і статус та впродовж сторіч конкурував зі Сорбонною, де панував дух ортодоксальної теології. Сьогодні заклад пропонує

т. зв. недипломні курси підвищеного рівня з природничих, гуманітарних та мистецьких дисциплін на безкоштовній та відкритій для всіх охочих основі. Посада професора Колеж де Франс вважається вершиною наукової кар'єри у Франції.

Прикметна особливість та виняткова роль коледжів у системі освіти Німеччини зумовлюється тим, що лише їхні випускники здобувають право вступати до університету. Майже в усіх федеральних землях діють близько 30 таких коледжів підготовки (Studienkolleg). Заявка на навчання до них зазвичай здійснюється через виш, у якому абітурієнт хоче навчатися. Більшість коледжів державні, навчання в них майже безкоштовне (сплачують лише т. зв. семестровий внесок 170–400 євро за семестр), а зарахування відбувається за результатами вступного тесту з німецької мови та / або профільного предмета [18].

Напрямок навчального курсу в коледжі обирається відповідно до майбутньої спеціальності. Випускники складають кінцевий кваліфікаційний іспит із курсів «М»: медицина, фармацевтика, біологія; «Т»: математичні, технічні або природничі науки; «W»: Економічні, соціальні, політичні науки. Закінчення курсу «G / S»: Гуманітарні науки, філологія, соціальні науки – дає право (але не гарантію) вступати до близько 400 чинних у країні вишів, зокрема й педагогічного профілю [18].

Цікавим та певним чином унікальним є досвід розвитку коледжів у Польщі, який можна розглядати лише в історичній ретроспективі. Після Другої світової війни держава опинилася у т. зв. соціалістичному таборі, що спричинило демонтаж традиційної системи освіти та пошук її нових моделей. У царині педагогічної освіти цей процес супроводжувався перманентною кризою. Радикальні зміни розпочалися на початку 80-х рр. ХХ ст., коли Польща перебувала в стані військової диктатури, оголошеної генералом В. Ярузельським. Ухвалений у січні 1982 р. законодавчий акт «Вчительська Хартія» (Karta Nauczyciela) унормовував і підвищив статус педагогічної професії та реанімував такий тип закладу освіти, як коледж. Згідно з документом, статус

учителя набувала особа, яка здобула диплом про вищу освіту і кваліфікацією вчителя або диплом про «закінчення педагогічного коледжу чи коледжу підготовки вчителів іноземної мови», «дотримується основних моральних принципів, відповідає вимогам щодо здоров'я, що підтверджується медичною довідкою, здійснює освітню діяльність, для якої має достатню кваліфікацію» [21]. Згідно із цим та іншими документами, підготовка вчителів початкової та середньої школи мала здійснюватися у двох секторах національної системи освіти: вищої, куди входили педагогічні університети, та шкільної, у якій функціонували педагогічні коледжі (*kolegium nauczycielskie*) і коледжі підготовки вчителів іноземних мов (*nauczycielskie kolegium języków obcych*) [14; 16; 21].

Новостворена в Польщі система професійної підготовки педагогічних кадрів мала чимало спільних рис із сучасною українською. Педагогічні коледжі готували майбутніх вихователів для дошкільних закладів освіти та вчителів початкової школи, а т. зв. мовні коледжі – майбутніх викладачів іноземних мов, переважно англійської. Обидва типи коледжів створювалися та функціонували за умов укладання з педагогічним університетом угоди, що визначала зміст, структуру професійної підготовки, вимоги до здобуття диплома ліценціата (*licencjat* – ступінь бакалавра для гуманітаріїв) та можливість продовжувати навчання на магістерських програмах. Термін підготовки в педагогічних коледжах становив 3 роки на денній, заочній вечірній формах навчання, у мовних, окрім того, існував екстернат [14; 16].

Умови вступу до цих закладів дещо відрізнялися. До педагогічних коледжів приймали абітурієнтів на підставі атестата зрілості та за результатами вступних іспитів, що відповідали обраній спеціальності. Процедура вступу до мовних коледжів визначалася спільно з університетами-патронами, які, поряд із дипломом коледжу, що засвідчував учительську кваліфікацію, присуджували ступінь ліценціата, що давав право на здобуття вищої освіти [16].

Наприкінці 2011 р. у Польщі діяло 19 педагогічних коледжів та 77 коледжів викладачів іноземних мов, з яких відповідно 15 і 42 були державними, а 4 та 42

мали інший статус і форми власності [14; 16]. Утім, згідно з ухваленим у січні 2012 р. Міністерством науки і вищої освіти положенням про стандарти підготовки до педагогічної професії, коледжі припиняли набір студентів, а відтак і діяльність. Натомість основою нової системи педагогічної освіти ставали профільні університети, академії, вищі професійні школи [14]. Причини таких змін полягали в перенасиченості ринку освітніх послуг й неможливості забезпечити всіх випускників педагогічних коледжів роботою за фахом, необхідності підвищення якості професійної підготовки вчителів і підвищення їхнього суспільного статусу. За сучасних умов окремі коледжі, поряд із ліцеями і технікумами, здійснюють професійно-педагогічну підготовку випускників 9-го та 11-го класів.

Висновки

Отже, представлений історичний та сучасний досвід розвитку і діяльності коледжів у Великій Британії, Франції, Німеччині та Польщі презентує різноманіття національних моделей професійної підготовки майбутніх учителів. Він вельми цікавий і корисний для розвитку системи професійної педагогічної освіти в Україні загалом та визначення і вдосконалення місця, ролі, значення в ній закладів фахової передвищої освіти зокрема.

У синтезованому концентрованому вигляді значущість і можливості використання цього досвіду для розвитку фахових педагогічних коледжів України, з нашого погляду, полягає в таких підходах і аспектах. По-перше. він засвідчує, що кожна країна виробляла, трансформувала, вдосконалювала ті моделі коледжів, які відповідали певним етапам її історичного розвитку та є продуктивними для функціонування сучасних систем професійної підготовки педагогічних кадрів. По-друге, з таких позицій, треба визнати, що апріорі немає і не може бути ідеального зразка, єдиного взірця, які можна було б узяти за приклад для наслідування (копіювання) у випрацюванні концепції і стратегії

функціонування педагогічних коледжів як закладів фахової передвищої освіти. По-третє, до питання використання зарубіжного досвіду діяльності коледжів з підготовки майбутніх учителів необхідно підходити комплексно, творчо. З кожної національної моделі треба вирізняти, вивчати і брати на озброєння компоненти, які відповідають особливостям функціонування системи освіти України, суспільно-політичним реаліям, у яких вона перебуває, запитам ринку праці та перспективам підготовки майбутніх фахівців, зокрема, педагогічного профілю.